

2. Угнівенко А.М. Визначення залежності між продуктивністю та відтворювальною здатністю корів [Електронний ресурс] / А.М. Угнівенко // Наукові доповіді НУБІП. 2011-7 (29). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Nd/2011_7/11uam.pdf
3. Горьовий В.П. Розвиток виробничо-технічного обслуговування підприємств АПК / В.П. Горьовий // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 11. – С. 59–64.
4. Червінська Л.П. Інноваційні аспекти та перспективи розвитку молочного скотарства / Л.П. Червінська, Ю.П. Козак // Проблеми науки. – 2009. – № 1. – С. 20–26.
5. Справочник економіста-аграрника / Н.П. Кононенко, Н.Я. Кушвид, П.Т. Саблук и др. : Под ред. Н.П. Кононенко, Н.Я. Кушвида. – К. : Урожай, 1991. – 520 с.
6. Петренко Р.О. Економічна ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Харківської області / Р.О. Петренко // Вісник ХНАУ. – 2009. – № 9. – С. 279-284.
7. Шкільов О.В. Внутрішньогосподарські резерви підвищення ефективності виробництва молока / О.В. Шкільов // Економіка АПК. – 2007. – № 9. – С. 33–36.
8. Бурик А.Ф. Підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону / А.Ф. Бурик, А.В. Мовчанюк // Економіка АПК. – 2011. – № 6. – С. 7-11.

References

1. Paschenko, O.V. (2010), "The functioning of market milk and dairy products", *Ekonomika APK*, no. 8, pp. 43–48.
2. Uhnivenko, A.M. (2011), "Determination of the dependences between productivity and reproductive ability of cows", *Naukovi dopovidi NUBIP*, no. 7 (29), http://nbuv.gov.ua/e-journals/Nd/2011_7/11uam.pdf
3. Horovyi, V.P. (2007), "The development of production and technical maintenance of the enterprises of AIC", *Visnyk agrarnoi nauky*, no. 11, pp. 59–64.
4. Chernivska, L.P. and Kozak Yu.P. (2009), "Innovative aspects and prospects of development of dairy cattle breeding", *Problemy nauky*, no. 1, pp. 20–26.
5. Kononenko, N.P., Kushvid, N.Yu., Sabluk, P.T. etc. (1991), *Spravochnik ekonomista-agrarника* [Handbook of agrarian economists], Urozhay, Kyiv, Ukraine, 520 p.
6. Petrenko, P.O. (2009), "The economic efficiency of milk production in agricultural enterprises of the Kharkiv region", *Visnyk KHNAU*, no. 9, pp.279-284.
7. Shkilov, O.V. (2007), "Intraeconomic reserves improve efficiency of milk production", *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 33–36.
8. Buryk, A.F. and Movchaniuk, A.V. (2011), "Improving the efficiency of milk production in agricultural enterprises of the region", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 7-11.

УДК 338.439

Басюркіна Н.Й.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки промисловості
Одеська національна академія харчових технологій

СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РИНКУ БОРОШНА УКРАЇНИ

Basyurkina N.J.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor
of the department of industrial economics
Odessa National Academy of Food Technologies

MODERN TRANSFORMATIONS OF FLOUR MARKET IN UKRAINE

Постановка проблеми. Поглиблення міжнародних інтеграційних процесів не повинно ущемляти українські економічні інтереси і загрожувати національній безпеці держави, а пошук нових ринків, створення нових міжнародних формувань і забезпечення власної конкурентоспроможності має бути виключно пріоритетом української держави. Для цього необхідно, використовуючи наявні можливості української економіки, розвивати її промисловий, аграрний і енергетичний потенціал. Україна є одним зі світових лідерів з виробництва зерна, і для подальшого розвитку її зернового господарства є необхідною продумана державна політика щодо розвитку виробничо-збутових ланцюгів, розширення вертикально-інтегрованих виробництв, збільшення випуску продукції переробки зерна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Величезний внесок у створення стратегічних напрямів розвитку вітчизняної агропродовольчої сфери в умовах трансформації зовнішньоекономічної політики України зробили В.І. Власов, І.І. Лукінов, П.Т. Саблук та інші. Праці багатьох вітчизняних вчених присвячені питанням конкурентоспроможності українського агропромислового сектору внаслідок підписання міжнародних торговельних угод і створення зон вільної торгівлі на заході України. Велика кількість вітчизняних наукових розробок присвячено державному регулюванню агропромислового сектору та пошуку шляхів виведення аграрного сектору економіки з кризового

стану. Нині більшого висвітлення потребують питання створення дієвих механізмів регулювання українського агропродовольчого ринку для підвищення конкурентоспроможності на світових ринках і забезпечення продовольчої безпеки.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз особливостей ринку борошна України, визначення основних шляхів вирішення проблем його трансформації у зв'язку з міжнародною інтеграцією України.

Виклад основного матеріалу дослідження. При формуванні стратегії розвитку ринку борошна України слід враховувати вплив прогнозованих і непередбачуваних чинників, а саме природно-кліматичних катаклізмів, коливань обмінних курсів валют, експортних обмежень, волатильності обсягів виробництва біопалива з зернової сировини, змінення світових і національних рівнів запасів зерна. Для розуміння необхідних для України кроків в плані міжнародної інтеграції потрібний постійний моніторинг і оцінка стану всіх секторів зернового господарства. Аналіз балансу зернових і зернобобових культур показав нестабільність їх виробництва і споживання, експорту й імпорту. Зернові та продукти їх переробки – це майже єдині продукти, за якими споживання на душу населення за останні шість років перевищує норму, хоча має тенденцію до зменшення. За показником стабільності ми не в змозі конкурувати з найбільшими світовими експортерами зерна [1].

Важливим з нашої точки зору є поліпшення виробничо-збутових, або логістичних ланцюгів, що збігається з думкою FAO – Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН [2]. В даному випадку слід приділити більше уваги вертикальній інтеграції, переробці зерна та випуску продукції з нього, наприклад борошна, макаронних виробів, круп, комбікормів тощо.

На жаль, є очевидною негативна тенденція випуску борошна в Україні, що ілюструють дані на рис. 1.

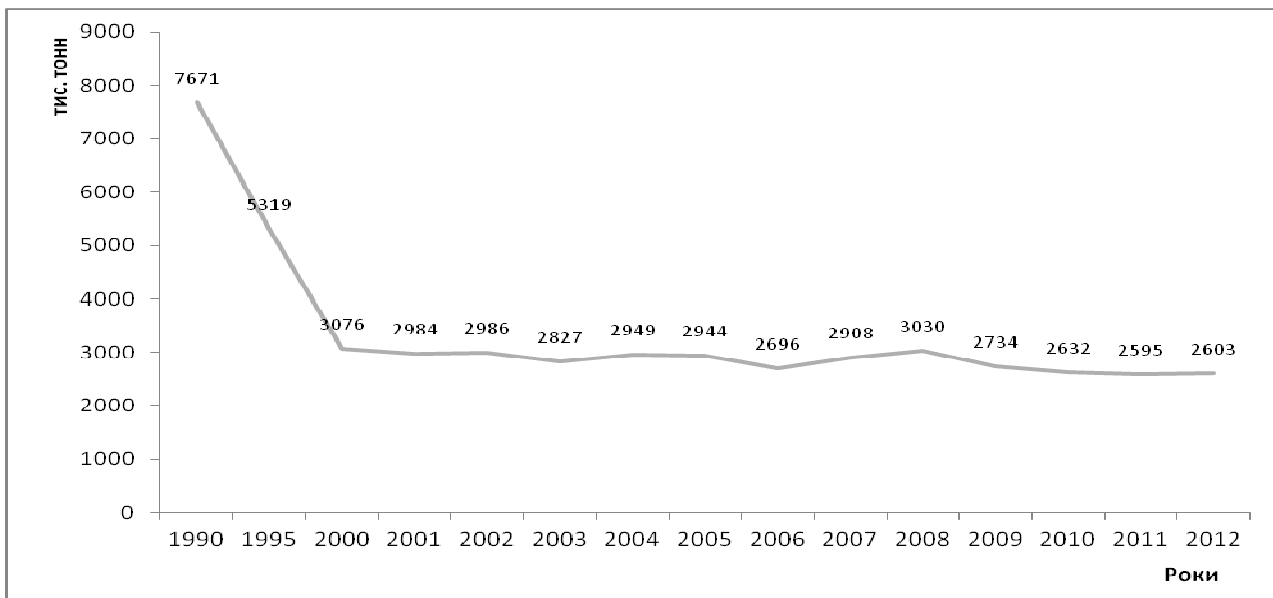

Рис. 1. Виробництво борошна в Україні

Джерело: [3, с. 109]

В Україні виробляють близько 2,6 млн. тонн борошна на суму більше 7,6 млрд. грн. Борошномельні підприємства очікували на збільшення ринків збуту за рахунок експорту. Однак після зростання в 2008 р., експорт борошна щорічно знижується. Постійним споживачем вітчизняного борошна є Молдова, Індонезія, Азербайджан, Ізраїль, Афганістан, Грузія, Туркменістан, Росія та інші. За оцінками IGC (Міжнародної ради по зерну) світовий ринок експорту борошна оцінюють в 11,5–13,5 млн. тонн на рік.

В 2012 р. найбільшим експортером борошна став Казахстан, обсяги постачань якого на зовнішні ринки склали близько 3,3 млн. тонн. Другим постачальником стала Туреччина, обсяги постачань борошна якої досягли 2,7 млн. тонн, третім – Європейський Союз з обсягами 1,3 млн. тонн борошна [4].

Однією з основних причин, які гальмують розвиток українського експорту борошна – віддаленість від ринків збуту. Основним покупцям українського борошна, які знаходяться на Близькому Сході і в Центральній Азії, вигідніше купувати борошно з Казахстану та Туреччини. Це пояснюється тим, що зерно перевозиться в трюмах кораблів, тоді як для перевезень борошна потрібні спеціальні контейнери. З Казахстану та Туреччини борошно надходить залізничним транспортом саме в таких контейнерах, тоді як у нас вагонів-борошновозів не вистачає. Звідси логічно є підтримка вітчизняного машинобудівництва і виробництво саме таких транспортних засобів.

Ціни на борошно в Україні зростають пропорційно цінам на пшеницю, при цьому ціни на

соціальні види хліба практично не змінюються впродовж останніх п'яти років, тому хлібопекарні підприємства працюють з мінімальною рентабельністю 3-5 %, а виживають за рахунок випуску елітних хлібобулочних виробів з рентабельністю 20-40 %, але такі вироби, за розрахунками авторів, займають у виробництві та споживанні українців не більше 25 % [4].

Дані табл. 1 демонструють зменшення виробництва хлібобулочних і макаронних виробів у 2007 – 2012 рр.

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних видів продукції з борошна, %

Найменування продукції	Рік						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2012 р. до 2007 р., %
Вироби хлібобулочні	100,00	97,25	92,42	98,91	97,51	95,24	82,55
Крупи	100,00	115,97	109,37	85,64	104,71	102,25	116,29
Вироби макаронні без начинки, не піддані тепловому обробленню	100,00	105,61	95,58	107,41	115,52	79,10	99,07
Печиво солодке і вафлі	100,00	104,19	90,88	108,26	101,91	104,81	109,50

Джерело: [3, с. 112]

Споживання хлібобулочних виробів в Україні знижується. Через те, що заміників цього продукту в нашому раціоні немає, це негативне явище потребує стабілізації та подальшого зростання споживання хліба підвищеної якості. Близько половини хлібопекарських підприємств в 2012 р. зазнали збитків. Низка великих виробничих об'єднань припинила обслуговування власних фінансових зобов'язань, що викликало хвилювання у фінансовому секторі, оскільки банки не бажають отримати в якості заставного майна неліквідні хлібопекарські потужності. Так, визнано банкрутом Полтавський хлібокомбінат, який випускав половину всього хліба в місті.

Ринок зерна та динаміка цін значною мірою впливають на ситуацію у виробництві борошна, яке в цілому досить стабільне (2,5 - 3,0 млн. тонн), але основною проблемою для виробників є відсутність на ринку продовольчого зерна необхідної якості, яке є основною складовою експорту. Для реалізації продуманої державної політики доцільно формувати міжнародні угоди з підтримки та просування не зерна і зернобобових культур, а саме борошна, круп, макаронних виробів, комбікормів і т.п., тим самим створюючи умови для захисту вітчизняних виробників, сприяння вертикальній інтеграції, створенню нових робочих місць, соціоекономічному розвитку економіки та суспільства.

В Україні було накопичено величезний досвід діяльності борошномельно-круп'яних і макаронних підприємств, але, на жаль, нині вони не випускають половини обсягів продукції, яка випускалась в радянські часи, а за якістю вітчизняні макаронні вироби поступаються імпортним. Прикладами успішної діяльності на ринку борошна є вертикально-інтегровані компанії із замкнутим циклом виробництва, найбільші з яких наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Найбільші виробники борошна в Україні в 2012 р.

№	Компанія	Частка ринку, %
1	ПрАТ «Київмлин»	7,33
2	ТОВ «Торгівельна компанія «Урожай»	4,37
3	ДП «Новопокровський КХП» державного агентства резерву України	4,15
4	ПАТ «Сімферопольський КХП»	3,83
5	ТОВ «Дніпропетровський млиновий комбінат»	3,76
6	ТОВ «КХП «Тальне»	3,17
7	ПАТ «Луганськмлин»	3,01
8	ТОВ «Вінницький КХП №2»	2,81
9	ДП «Куліндорівський КХП» державного агентства резерву України	2,56
10	Командитне товариство «ПО Ясинуватський КХП»	1,96

Джерело: [5; 6]

Крім того, що ринок борошна знаходиться у високій залежності від кон'юнктури ринку зерна, оскільки в структурі собівартості борошна зерно займає 80-90 %, на нього також впливає ситуація в хлібопеченні, де ціни регулюються державою. У 2009-2012 рр. суттєвих коливань ціни на борошно не спостерігалось. Динаміка цін корелює з динамікою цін на зерно – з липня ціни знижуються в період появи нового урожаю зерна, а в кінці року зростають.

Держава намагається регулювати хлібний ринок за допомогою інтервенцій борошна з Аграрного фонду, яке коштує на 15-20 % дешевше ринкових цін, але одночасно гіршої якості, третього або

четвертого класу [4].

В 2012 р. Аграрний фонд уклав близько ста угод на поставку борошна, в результаті щомісячно з фонду виділялось 49,3 тис. тонн пшеничного і 5,7 тис. тонн житнього борошна, а в 2013 р. був намір збільшити щомісячні постачання хлібопекарським підприємствам на 40 % [4].

Низька якість борошна є причиною низької якості вітчизняних макаронних виробів і викликає необхідністю проведення модернізації підприємств, на що бракує оборотних коштів і потрібна підтримка держави.

Дані табл. 3 свідчать, що більшу частку постачань на ринку борошна забезпечують великі підприємства, і, ні в якому разі не применшуючи ролі малих підприємств і розвиваючи цей сектор, зусилля треба спрямувати на розробку науково обґрунтованої стратегії розвитку борошномельної промисловості з виділенням ролі великих підприємств.

Таблиця 3

Баланс ринку борошна в Україні, тис. тонн

Показники	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13
Початкові запаси	175	239	325	375
Виробництво:	3 632	3 592	3 545	3 417
великі підприємства	2 337	2 287	2 262	2 180
міні-цехи	219	259	271	262
дооцінка	1 075	1 046	1 012	976
Імпорт	5	9	5	9
Загальна пропозиція	3 812	3 840	3 875	3 801
Споживання	3 450	3 425	3 375	3 300
Експорт	123	90	125	130
Загальне розподілення	3 573	3 515	3 500	3 430
Кінцеві запаси	239	325	375	371
Співвідношення запасів до розподілення	6,7%	9,2%	10,7%	10,8%

Джерело: [5]

Важливим питанням є формування біржового ринку України, який нині знаходиться в скрутному стані. Нові торгові інструменти не створюються, учасники ринку практично не укладають справжніх біржових угод. Державний оператор Аграрний фонд відкрито здійснює свої форвардні та спотові торгові операції на Аграрній біржі. Електронну торгову систему впроваджено тільки на державній Аграрній біржі України [7]. Однак більшість учасників ринку ігнорують можливість торгувати в ній. Основні покупці на українському ринку ігнорують прозорі торги за зерно. Україна за обсягами експорту зерна входить у низку світових лідерів. Але відсутність сучасної біржової торгівлі на аграрному ринку не дає змоги впливати на формування цін не тільки на світовому, а навіть на внутрішньому ринку.

Висновки з даного дослідження. Інвестування в борошномельну промисловість, враховуючи поточний стан цього виду виробництва в країні та прогноз на найближчі роки, є досить ризикованим через низку основних чинників [8, с. 59]:

– вітчизняне борошно є стратегічним продуктом, тому виробництво цього товару в країні підлягає інтенсивному контролю з боку держави, а саме: чиниться значний адміністративний тиск з метою недопущення зростання цін на хлібобулочну продукцію. Так, ціни на продукти переробки зернових культур в середньому на 25-30% нижче ринкових;

– 80 % ринку контролюється 60-70 великими виробниками, а найбільші 20 з них тримають 50 % ринку, що потребує контролю за виконанням антимонопольного законодавства;

– регіональна олігополія, тобто всі регіональні ринки поділені між 6 ключовими вертикально інтегрованими українськими промислово-фінансовими групами, які контролюють близько 50-80 % місцевого ринку, для чого є необхідним державне регулювання;

– борошномельне виробництво є бізнесом з невисоким рівнем маржинальності. Середня рентабельність виробництва борошна становить 5-10 % і важливою є підтримка вітчизняних виробників;

– споживання борошна буде знижуватися, в зв'язку з втрачанням споживачами інтересу до сировинних кулінарних компонентів, на противагу готовим хлібобулочним і кондитерським виробам, внаслідок чого варто розвивати власне виробництво продукції з борошна;

– суттєва залежність виробників борошна від ситуації на ринку зерна та висока кореляція цін на борошно з ціновими коливаннями на зернові, у структурі вартості борошна зерно займає 80-90 %, внаслідок чого державне регулювання повинно охоплювати всі сектори ринку;

– висока ймовірність адміністративних обмежень експорту для регулювання цін на борошно на

внутрішньому ринку й обмежені експортні ринки збуту вітчизняного борошна, в зв'язку з низькою якістю сировини, а саме практично відсутні «тверді» сорти пшениці. Проблема вирішується через відродження власної бази насінництва;

– постійне збільшення впливу політичної складової на ринок. Провладні бізнес-структури прагнуть за допомогою адміністративного ресурсу та лобювання власних інтересів перерозподілити грошові потоки борошномельно-круп'яної промисловості. Це вимагає виконання законодавчих актів на всіх рівнях і прозорість схем оподаткування, надання пільг і т.д.

В Україні існує потенціал для відродження борошномельно-круп'яного сектору та виходу на світовий ринок через продуману державну політику розширення вертикально-інтегрованих спеціалізованих виробництв, яка повинна охоплювати такі основні аспекти [8, с. 60]:

– трансформацію сировинної зернової бази в бік збільшення вирощування якісного українського зерна, наприклад, пшениці «твердих» і спеціальних «кондитерських» сортів, і поступове витіснення фуражного зерна – продовольчим, але до такого рівня, щоб забезпечити власну кормову базу;

– підвищення якості українського борошна за рахунок переробки якісної сировини через збільшення постачань на внутрішній ринок України якісного зерна, а саме пшениці вищого і першого класу;

– відродження виробничого потенціалу України з виробництва макаронних виробів через державну підтримку інвестиційних проектів в модернізацію існуючих і будівництво нових потужностей;

– нарощування експортного потенціалу через розвиток вітчизняного машинобудування і створення парку вагонів – контейнерів для транспортування борошномельної та круп'яної продукції;

– з метою пошуку шляхів управління цінovими ризиками і вибору найкращого шляху розвитку національного аграрного ринку необхідно розробити механізм заохочення товаровиробників зерна і продукції з нього у використанні біржових інструментів торгівлі.

Література

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України за 2012 р.: стат. зб. / Державна служба статистики України. – Офіц. вид. – К., 2013. – 56 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Продовольственные системы для улучшения питания. – Рим, 2013. – Режим доступу : <http://www.fao.org/docrep/018/i3300r/i3300r00.htm>.
3. Статистичний щорічник України за 2012 р. / Державна служба статистики України. – Офіц. вид. – Київ, 2013. – 552 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Чухлеб И. Обзор украинского рынка производства муки / И. Чухлеб / Міжнародна маркетингова група, 2013. – Режим доступу: <http://www.marketing-ua.com/articles.php?articleId=3678>. – 07.04.2013.
5. Аналіз ринку борошна. Компанія «Укрселко». – Режим доступу: http://www.ukrselko.com/uploads/media/Flour_Market_Research_November_2012.
6. Рейтинги. 200 крупнейших компаний Украины // Forbes Україна. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ratings/2>. – 01.12.2013.
7. Стоянов А. Развитие биржевой торговли / А. Стоянов / Матеріали міжнар. конф. «Цінові стратегії на ринку зернових, олійних та цукру» // Моніторинг біржового ринку, 2013. – №10(17). – С. 2.
8. Басюркіна Н.І. Особливості розвитку зернового господарства України / Н.І. Басюркіна // Економіка харчової промисловості. – Одеса : ОНАХТ. – 2014. – №1 (21). – С. 54–61.

References

1. *Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy za 2012 r.: stat. zb.* [Balances and consumption of basic foodstuffs the population of Ukraine for 2012 : Statistical Compendium], (2013), available at: <http://ukrstat.gov.ua>.
2. *Prodovolstvennyye sistemy dlya uluchsheniya pitaniya* [The food systems used to improve nutrition], (2013), available at: <http://fao.org/docrep/018/i3300r/i3300r00.htm>.
3. *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 r.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2012], (2013), Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, available at: <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Chukhleb, I. (2013), *Obzor ukrainskogo rynku proizvodstva muki* [Overview of the Ukrainian market of flour production], available at: <http://marketing-ua.com/articles.php?articleId=3678>. – 07.04.2013.
5. *Analiz rynku boroshna. Kompaniya «Ukrselko»* [Analysis of the flour market. The company "Ukrselko."], available at: http://ukrselko.com/uploads/media/Flour_Market_Research_November_2012.
6. "Rating. 200 largest companies of Ukraine", *Forbes Ukraina*, available at: <http://forbes.ua/ratings/2>. – 01.12.2013.
7. Stoianov, A. (2013), "The development of exchange trade", *Monitorynh birzhovoho rynku*, no. 10(17), p. 2.
8. Basiurkina, N.Y. (2014), "Features of development of grain farming of Ukraine", *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 1(21), pp. 54–61.